Landamerkjaskjöl 1270-1887

Aðfnr. 56, örk 38

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

www.borgarskjalasafn.is

Heimilt er að vitna í skjölin og skal þá geta uppruna þeirra.

Ljósmyndun þessara skjala var styrkt af Þjóðskjalasafni Íslands.

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Skýrsla með hendi Árna bæjarfógeta Thorsteinssonar
um eignir og réttindi Reykjavíkur

c. 1870.

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Þann 22. Januar 1780 var gefidið ~~út~~ Tollkammerbréf um að flytja verzlunarhúsin úr Hólmanum til Reykjavíkur, og var þá ákvarðað, að húsin skyldi setja svo að þau ei gérði fálkahúsinu og fálkagirdingunni meina.

Með konungl. privilegio af 11 Juni 1752 sbr. konungl. Confirmation af 4 Juni 1752 voru jarðirnar Reykjavík og Effersey lagðar til hins íslenzka félags til allra þarfa af. sem skömmu áður var stofnsett og sem hélst við langan tíma eptir að kaupstaðurinn Reykjavík var stofnsettur.

Af greindum rökum má sjá að afgjaldið af jörðinni Reykjavík ekki rann ~~heimti~~ inn í konungssjóðinn, heldur var afgjaldið af jörðinni Reykjavík og leigur af 10 kúgildum talið konungssjóðnum á við komandi enda eru jarðirnar Reykjavík Effersey og Hvaleyri taldar sem gjöf til hins nýja félags, sbr. kgl. einkaleyfi dags.

Kgl. Resolution 4 Juni a.

11 Juni 1752, ~~og enfremur~~ meðan að jörðunum sé varið í þessum tilgangi, í hvörju tilefni að landfogetan í árs reikningi sínum var gjört að skyldu að sanna með skýrteini að jarðir þessar hefði ~~verið~~ til afnota fyrir félagið.

Með stofnun félagi þessa liggur í augum uppi að það er ranghermt í bréfi Rosenörns stiptamtmanni dags. 6 April 1848, að hinar svokölluðu "nýja innréttingar" hafi verið
3 eign konungssjóðsins, þar sem þær á hinn bóginn nutu sérlegrar styrktar af konungssjóðnum sbr. kgl. úrskurð 3 mai 1754, með hvörju styrkur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

var veittur lögmanni [illegible]
sýni til vefnaðar verksmiðju og
hvör stofnun ~~nú~~ árinu (1752) áður
~~tafa~~ fallið í sitt við hinar svo

sbr. kgl. Resolution 10 Mai 1756

kölluðu nýju innréttingar, ~~að~~
þær hafi verið stofnsettar af félagi
til þess að auðveldara tilfallið sjálfum
stofnendunum eða eigendum þess með
af mörgu ráða t. a. m. Kgl. Resol.
4 Jan. 1752 hvar tekið er framm að
stofnun þessarar verði þannig hagað
að það ei verði hinu octroyeraða
verzlunarfélagi til skaða, en að á
hinn bóginn þar sem hinar nýju stofnunin ~~þær~~
muni bæta vörur frá landinu og
auka vörumagnið, sé rétt að
verzlunarfélagið gefi hinum nýju
stofnunum að þeim mun betra verð
fyrir vörurnar, svoað stofnanir
þessar því fremur gæti haft við-
gang og verið til hags bæði fyrir
eigendurnar og landið sjálft.
Félagið var ~~því~~ í stuttu máli stofnað
til þess með tilstyrk stjórnarinnar að
koma þeim stofnunum á gang ~~að~~
sem tiltækilegastar þóktu landinu
til framfara, og var upprunalega
áformað að hvör sá sem vildi og gæti látið
25 rd, sé skyldi taka þátt í þessum
stofnunum. Þá reynst varð að öðru
lagi á þessu að mjög fáir tóku
þátt í stofnaninni ~~skat~~ kgl. Resol.
24 febr. 1754 og 16 mai 1757 ~~eptir~~
~~nýju~~ og félagsmenn munu hafa skotið
til ekki meira en hérumbil 2000 rd
að frátöldu því er Kgr gaf landfógeta
S. Magnússyni sem náðargjöf til þess
að taka þátt í þessari stofnun eða
4,800 rd. sbr. 3 Mai 1754 og 16 Mai
1759
Enda þótt stjórnin eða konungur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

styrkti þessar stofnanir með svo miklum peningastyrk sbr. Deo regi et patriæ bls. 221 (61,300 rd ~~átti~~ ~~var fjelag þetta ekki einskorðað~~ ~~við stjórnina á~~ frekari hátt en að reikning átti að gjöra fyrir því að fje því sem gefið var til þessara stofnana væri varið þeim til hagsmuna)

Fjelag þetta átti mjög örðugt uppdráttar, og skal þess hér einungis getið að því lenti mjög í stríð við hið og tregunda verzlunar fjelag sem átti að sjá um verzlun á Íslandi; ~~f~~ — Eptir að stofnanirnar og verzlunarfjelagið hafði átt ~~nokkur~~ í stríði, í 12 ár var verzlunin á Íslandi með Oktroj 15 August 1763 seld nýju verzlunarfjelagi, og því gefin kostur á að ganga í fjelag hinna nýju stofnana § 41, og varð það með samningi ~~milli stofnunarinnar~~ ~~og [illegible]~~ dagsett 2 April 1764 sem leiddi til langs málareksturs og loksins að rétt komst á að hið íslenzka fjelag afsalaði verzlunar stjórninni í Kaupmannahöfn stofnaninnar (þar með tal. fabrikuna í Reykjavík fyrir 14,937 rd. ebr. Rescript 12 Mai 1779.

Eptir þetta varð nú vinnustofnanirnar í Reykjavík verzlaninni samfara en árið 1774 gékk ~~fat~~ verzlanin úr höndum fjelags einstakra kaupmanna og var henni ásamt með stofnunum í Reykjavík veitt forstaða af stjórninni kgl. Resol. 18 April 1774. 28 April, 16 Mai s. á. Var síðan stofnunum Reykjavíkur stjórnað af verzlunarstjórninni í Kaupmannahöfn, að líkindum með forstöðu tveggja manna á Íslandi Sk. Magnússonar og kaupmanns H. Christensens,

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

1784 var til verksmiðjanna sendur
maður frá Kaupmannahöfn (Eccre)
Hvör afnot verksmiðjunni á þessu
tímabili: hafi verið veitt af Reykja-
eða til 1787. víkur jörðu þennan tíma er
ekki hægt að sjá að öðru leyti en
því að ~~atta~~ reikningur landfógeta
frá bera með sér að
afgjald jarðarinnar hefir verið
talið konungssjóðnum til útgjalda
þareð jörðin samkvæmt vottorði
Stiptamtmannsins á þeim árum
hefir verið veitt fabrikunum
til afnota, svo að ~~et~~ til ekkert eptir-
gjald mátti telja.
Fyrir árið 1780 var kaupstaðurinn
~~Reyk~~ í hinum svokallaða Hólma
hjá Reykjavík, en ~~þa~~ var svo
fluttur á land og settur ~~að ......~~
á mölina við Reykjavíkurhöfn.
Það er ólíklegt að kaupmönnum
hinnar kgl. verzlunar hafi verið
látið nokkuð í té af jörðinni því
þeir fengu ei jarðir til afnota
nema móti afgjaldi eða þeirra
sbr, eins og það sem alkunnugt er
Tollkammer circulære 1 Marts 1776
Rentukammerbréf 31 Jan 1784.

Þann 15 April 1785 (kgl. Resol.)
var skipað að flytja skólann frá
Skálholti til Reykjavíkur ásamt
með biskupsstólnum og var þá ákveðið
með Rkbr 14 April 1786 að hin konung-
legu verzlun. skyldi (að líkindum frá fa-
brikunum) láta Melstún og Hólakot
til byggingarstæði fyrir skólann biskupinn
~~og~~ Rector og Konrector með þeirri jörð
er þessum hjáleigum fylgja, en að öðru

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sbr. Resc. 29 Apr. 1785 §7.

leyti er tekið fram að þareð verzlanin egi að fá enduryjald fyrir þessar hjáleigur, þá skuli það fyrst um sinn standa við svo búið þar í reiði sé að breyta verzlaninni.

Það er nú af Stiptamtmanni Rosenörn haft fyrir satt ~~að~~ 11 April 1785 hafi ~~verið mælt út svæði~~ Sýslumaðurinn í Kjósa og Gullbringusýslu mælt svæði út til skólans; og hafi byskupinum verið áverað til afnota Melshús og Melkot, en Hólakot gjörtgrupa við skólann. Stiptamtmaður Rosenörn ber fyrir að þessi mælingargjörð aldrei hafi verið samþykkt af stjórninni. en ~~þaðsé~~ ber við þessa ákvörðun að gæta að þareð hjáleigan Melkot er nefnd þá er það allt annað en Melkotið sem nú er kallað svo og munum vér leiða rök að því síðar. Á hinn bóginn hefir þessi áveran greinytar ekki komið byskupinum ~~þá strax~~ til góða því það var ekki fyrren ~~rétt um aldamótin~~ árið 1806 að byskupinn settist að í Reykjavík sbr. kgl. Resolution 27 Sept. 1822, og er ekkért sem staðfestir að byskup Vidalin þá hafi samkvæmt áverán af 11 April 1785 tekið hið svokallaða Melkot og Melshús sér til afnota.

(Skólinn var í Reykjavík þangaðtil 1805)

Af sveitabók Reykjavíkur frá 1785 – ~~1799~~ 1802 má sjá að það er ýmingri af og til sem að kennarar við skólann og oeconomus launda, og má það af sveitarbókinni sémag ~~af~~ einkum af konungsf. verer. 7 April 1792 ráða að skómakari Hoyer ~~og Hósna~~ hafi haft byggingarbréf fyrir Melshúsum–

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

og Melkoti og Mdme Angel fyrir Hólavelli og men[n] þad vera nærla vafarunt hvört ~~Rescript~~ nýnefnd Rescript af ~~21 Sept 1793~~ 14 April 1792 og 21 Sept 1793 hafi þará gétt nokkra breytingu. Z því síðara ~~[illegible]~~ er Stiptamtmanninum svarad til þess hvör hefðaskuli afgjaldet hjeðanígjanum ~~þessara~~ frá 1785–93 ad efad afgjaldið hefi runnið til fabrikkunnar eptir árlegum vottordum Stamtmanns og menn svo hafa eð[a] þá ~~[illegible]~~ skuli þarvið standa. Það er mjög líklegt ad Melkoti ~~og~~ Melkot og Hólakot ~~og Hólakot~~ aldrei hafi gengið úr byggingu Hlogers og ekkju hans, og frá Mdme Angel og ad aldrei hafi komið lengra en ad Stiptamtmaðurinn hafi samið við Hloger og ekkju Angels, einung í bréfi Rescripti af 7 April 1792 er ávikið ad svo miklu leyti þad getr rýmist saman við byggingarbréf þeirra. Af saveitarbókinni má sjá ad ~~þeir~~ Mdme ~~Angel~~ Angele og Hloyer ekkja ~~Hloger og ekkja hans~~, eptir þann tíma ~~hafir~~ hafa gvernyt.

1794–95 hafdi Mdme Angel Hólakot, Hólakot edafart af því
1796–7 Sadler Arni Jonsson
1798 bakari Scheel, Fabrikeur Teitur Sveinsson og O Magnusson
1799 sömu
1800 bakari Scheel, fabr. T. Sveinsson
1801 Sömu ~~og Einar Þorbjarnarson~~
1802 — Sömu og Einar Þorbjarnarson
1803 — Sömu
1804 Sömu
1805 —
1806 } Teitur Sveinsson Brúgar af Hólakot Eyst
1807 } Sandholt Brúgar af et Stykke af Hólavelli. Sadelmager Beck som Brúgar af et Stykke af Do.

P.A. No 12

Frá 1797–1812 er Mdme Angel skrifuð í Reiknings fyrir kúgyldunum, en Directeuren fyrir látinn skólanum. Reikning fyrir árin 1807–12 með v[e]rd 42 [illegible]

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Melshús með Melkoti

1794-97 skóla[?] Hlöðver eða ekkja hans

1798-1801 Rektor Geíli Thorlacius Proreetor J. Arnason

1802 Proreetor J. Arnason

1803 Bjarni Sivertsen

1804

1805

1806 Hlöðver ekkja, sem að öðru leyti er talin í Reikning fyrir hingaðbil frá 1798-1812

Skólastiftsvídirnar að öðru leyti þetta í Reikning fyrir árin 1807-12 með 16 rd 84 sk.

Kr. A. № 12 1806 } er Faktor Strabe talinn
1807 }
sem Rúdde af Melshús um

Á þessu tímabili er mjög eptirtektavert, að þarsem að jarðabókar sjóðs reikningarnir ekki telja konungssjóðnum til inngjalda leigur eða landskuld af þessum hjáleigum, ~~þ...~~ þarað til vart ættarð að kaupstaðurinn fengi þær með tímanum eptir sem þær kynni að losna frá fabrikkunni; sem hjáleigur þessar synist að hafa verið lagðar undir eptir Stiptamtmannsbréfi af 2 Jan 1794 til Rentukammersins til þess að leigulidarnir gæti haldið sínum leiguliðarétti, en um leið og Stiptamtmaðurinn getur þessa, ber hann einnig fram með að svo að kaupstaðurinn aukist, þá skuli fabrikan einungis halda 1/3 eda 1/4 af kaupstaðargrunninum; þetta síðastnefnda orð er mjög eptirtektavert, þareð það synir að hinn almenni skoðunarmáti hefir verið að öll Reykjavík væri útvísuð til kaupstaðar, og hefir það

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

atvikast af því að fabrikkurnar ~~sem~~ svo lengi voru samvegnar höndluninni, og í raun og veru voru eptir 1787 partur af kaupstaðnum, og eins skólinn, sem ásamt byskupinum ekki gjörði neitt sérlegt til að losa hjáleigurnar í Melhúsi og Skálholtskot undan, sem þó að ~~þeir eiginlega~~ þeir sem veittu skólanum forstöðu frá 1793–1806. einstökir einum hefði gagnast af parti hjáleignanna einkum vegna, eptir því sem frekast er ástæða til að halda í leiguliða byggingu.

Hvörnig svo hefir farið með þessar hjáleigur eptir að skólinn var fluttur að Bessastöðum er óvíst, ~~og er~~ að öðru leyti en þessu að eptir þann tíma varð af sjálfu sér framkvæmt því augnamiði sem stiptamtmaðurinn hefði látið í ljósi í bréfi sínu til Rentikammersins dagi 2 jan 1794. að hjáleigurnar væri lagðar undir fabrikkurnar til þess að leiguliðarnir ekki misti í byggingarrétti sínum

Rentukammerið skipaði þann 13 Sept. 1792 eptir bréf Stiptamtmannsins af 24 ~~Sep~~ Febr 1792 til verksmiðjustjóra Clemensen að jarðirnar Effersey, Ártún og Vatn skyldu ganga frá verksmiðjunum til konungs og frá fardögum 1791 átti landfógeti að taka við afgjaldi þessara jarða í bréfi þessu er ekki með einu orði minnst á þær af hjáleigum Reykjavíkur sem fabrikkan

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

hafdi afnot af.
Fabrikuhúsin sjálf munu þegar árið 1791 hafa verið seld til Scheel og Zoega (húsin № 11, 13, og 14) og til Bergmanns og Toftes önnur hús fabrikunnar, hvorki ráðstöfun þá hafi verið gjörð um tún þau og hjáleigur sem þá lágu undir fabrikuna er óvíst.

Hvonær var Landakot og Götuhús selt?

Að líkindum ræður að einungis hús fabrikunnar hafi verið seld en hið sama sem fyrr hafi haldist framm með túnin.

Pr. A. № 12

Landfoget Thorgrimsen gjörir þá athugasemd við reikning yfir tekjur Reykjavíkur kaupstaðar frá 11. Aug til 31 Dec 1813, að skjölin við bæarfógeta embættið einungis gefi upplýsingu um að einungis hluti af hjáleigunni Skálholtskoti hafi verið leigður faktor Boering um ótilteknin tíma fyrir ákveðið gjald, en þar á móti virðist svo sem að borgararnir Bergmann Faber og söðlamakari Beck (sem sjálfsagt um mjög langan tíma hefir haft part af Hólakoti (engjum) eða ullarstofu-túnið) í mörg ár hafi haft í vörslum (: beridelst:) og notað afgjaldslaust hið annað af túnum kaupstaðarins.

Pr. A. № 12.

Í sambandi við þetta er á sallri vafa að þann 20 Januar 1814 var á borgarasamkomu ályktað að þeir sem haft hefði parta af túnum bæarins (: afgjaldslaust) í vörslum (Besiddelse) og til afnota, skyldi framvegis eining hingað til, fyrir tún sín halda túnunum og voru þá nefndir Bergmann,

Faber, Beck (Hólavelli eda ullarstofutúnid) Madme Landholt (part af Hólavelli)

Eg hefi áliedid til ad halda ad ullarstofutúnid hafi verid einungis tekid til kaupstadarins eptir ad þeir sem voru forstödu verksmidjunum, slepptu af því, ed þeir ~~adr~~ annars ekki hafa haldid þeim; kyrr þegar ad verksmidjuhúsin voru seld. Þannig var ullarstofutúnid leigt af bænum ~~ad öllum~~ ~~safnad~~ til annara ~~árin og~~ fyrir víst eptir árid 1815 mót afgjaldi sem rann í bæarsjód og svo framvegis en þangad til en þangad til minn Landholti ollum hafa hafte þad tíma mjög langan tíma ad undanförnu ~~og kannske líka nokkurn~~ ~~part af Hólavelli sem~~ (~~vegs margt kept~~) ~~Svo þvi ár~~ fyrir árid 1822 ~~sem hafa verid leigdur fyrir afgjald til bæarins~~.

(~~N. gjaldabók eptir skýrslum: Pakki No 25~~) hafa haft part af Hólavelli ámóti Biskups Vídalín, þannig atvikast þad ad þann 24 Nov 1824 óskar Stiptamtmadur Hoppe upplýsingar um med hvada rétti ~~ad~~ biskup

pakki No 25 — sál. G. Vídalín ~~og~~ ~~eda ekki hafi~~ og Jens Landholt enn hafi Hólavöll, sem ad öllum líkindum tilheyri Reykjavíkur bæ og sem kemmeri Möller vilji sanna ad tilheyri Reykjavík.

Í þessu tilefni var Jens Landholt

pakki No 25 — spurdur um hvada rétt hann hefdi til Hólavallar, og svaradi hann marklegri sinni; en þader ad

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

fremur óvíst um hvörnig
hann hafi haldið hlutum af
Hólavelli.

Það má nærri geta að eptir því sem arlað og kaupstaðarstjórnin þekk viðgang var þessum kippt í lagið. Þó að ekki finnist skjöl um það við bæarfógetaembættið mun svo hafa um samist að ekkja byskups Vídalíns sem um mjög langann tíma hefði haft Skálholtstúnið, og part af Hólavelli; (þar hún ekki hafði rétt til þess) af sanngirni ástæðum skyldi hafa 40 heila lóðir 3 ári frá 1827-32 (eða meðan hún lifði), en það sem túnin gefi af sér meira skyldi renna í bæarsjóð. Þetta var gjört með amtsins samþykki!!! einnig uppboðsskilmálar af 15 Júní 1827 miðar gera, ~~en eptir að~~

(Uppboðsskilmálar 15 Júní 1827)

Melkot.

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur

© Borgarskjalasafn Reykjavíkur